

ЕЗИЦИТЕ ПРЕЗ БРОНЗОВАТА ЕПОХА В ТАРИМСКИЯ БАСЕЙН

Дж. Мелори (J.P. Mallory)

<http://www.penn.museum>

Най-ранните данни за Таримския басейн ни представят една човешка общност, показваща етническо и езиково разнообразие. Пясъците на пустинята и сухият климат способстват за доброто съхранение на археологическите находки: човешки мумии, дрехи, предмети от бита, но също и огромна колекция от писмени документи, върху камък, дърво, кожа, или върху великото китайско изобретение – хартията. Германската експедиция в Таримския басейн от началото на 20 век, се върна с текстове на 17 различни езици.

Западът се среща с Изтока, стенопис от Белекшик (9-10 в.). Тук виждаме изобразени заедно, западен и източен будистки монаси (съобразно антропологичния тип).

За да можем да си представим сложността в езиковото общуване, трябва да се поставим на мястото на пътуващите търговци по “Пътя на коприната” в 8-ми век от н.е. Типичният търговец идващ от запад, обикновено е согдиец и согдийския е родния му език. Той може да посети будистките манастири, в които най-важния богослужебен език е бил един хибриден език между санскрит и тохарски.

Ако маршрутът ни минава по-южно през Хотан, то ще трябва да се справяме и с хотаносакския език. Ако нашият търговец бъде нападнат от разбойници идващи от юг и бъде пленен за откуп, то той би трябвало да говори и тибетски или китайски. Ако съдбата го срещне с еврейски търговци, с тях може да общува на персийски.

И ако знае накъде духа вятъра на промяната, той щеше да инвестира в синовете

си като ги накара да научат уйгурски. Уйгурите са едно от големите тюркски племена които окончателно завоюват Таримския басейн в 9-ти век.

Езиковото многообразие в Таримския басейн може да се разгледа от различни гледни точки. Обикновено, езиковедът ще търси генетичните връзки и отношения между различните езикови групи. Но тук, където се открива и богат археологичен материал от мумии и предмети, от бронзовата и желязната епохи, трябва да се търси друг по-ефективен подход.

Някои от езиците, са били периферни, външни и са се говорили в граничните райони на Таримския басейн, други обаче са били местни, родни и са се говорили от древните обитатели на областта, чиито мумии днес откриват археолозите.

Тази дискусия за езика започва с това какви са били богослужебните езици, на които са писани свещените текстове на специфичните религиозни общности. Например, последователите на иранската пророк Заратуштра хрез 7 в. имат “храм на огъня” в Хотан и използват персийския език на който е написана Авестата. Будистките мисионери преписват богослужебните текстове на санскрит, тохарски или други диалекти от Северна Индия. Родината на согдийския език, е Западната част на Средна Азия. Това е езикът на търговията, но и на религиозните общности манихеи и християни-несториани. Дали са

пренесени от Индия или Иран по-голямата част от тези езици са проникнали в Таримския басейн, посредством търговските маршрути и посредством разпространението на изброените религии и формирането на религиозни общности през 1 хил. от н.е.

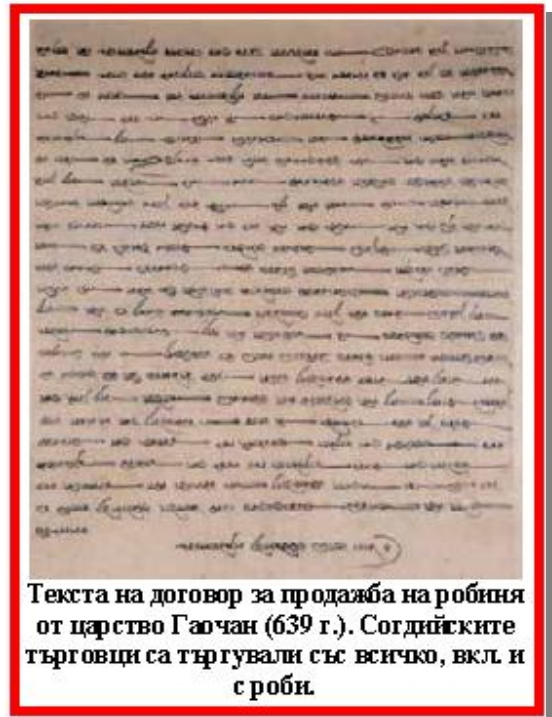
Втората група от езици е свързана с документи от светски и административен характер. Това може да означава, че езиците на които са написани са се говорели от значителен брой местно население.

Будистите в района на Крорайна (Кируран/Krorän, в китайски Лулан), са използвали освен индийския “пракритски” език, в администрацията, и тохарски на който са превеждали будистките текстове. Тохарският се открива и в административни документи, което предполага че се е говорил от голям кръг хора, но е използван изкл. сред будистките монаси.

Друг основен език в района е хотаносакският език който се е говорил в южната част на Таримския басейн в Хотан, както и в по-северните райони на Тумшук, Муртак и най-вероятно Кашагар, в крайната западна част на Таримската котловина. Повечето хотаносакски текстове са писани в периода от 7-и до 10-ти век. Хотаносакският език принадлежи към по-голямата група на източноиранските езици, към които е принадлежал и езика на саките, обитавали някога Евразийските степи. И за разлика от тохарски, който вече е изчезнал напълно, хотаносакският език е наследен от малката група “памирски таджики” наречени сариколци живеещи около Ташкурган.

И накрая, има още една трета и очевидно етнолингвистична група, която също се е установила в региона: тази на етническите китайци. Преди династията Хан Таримския басейн е според китайските източници, в голяма степен “Хуан-фу” или “Дива зона”: покрайнините на Света, обитавани от страшни хора и зверове. По-ясни съобщения за този район в китайските исторически съчинения се появяват едва в епохата на династията Хан (206 пр.н.е.-220 г. от н.е.), когато Чжан Цзян прави своето пътешествие в “Западния край”. Започват да се появяват и китайски поселения в “Западния край” за което говорят някои археологически и антропологически доказателства.

По времето на Империята Хан, съществуват данни от историческите извори за наличието на номадски племена, които през различните периоди са или в съюзи или в конфронтация със древен Китай. Най-страшни са Хунну, чийто конни войни постоянно атакуват земите около Великата китайска стена. Хунну за известно време контролират Таримския басейн (2-1 в.р.н.е. до 1 в.) след което окончателно са изместени от Китай, след 1 в.от н.е. Те не са оставили писмени сведения за себе си, но ако приемем че Хунну са историческите хуни, най-вероятно са били алтайскоезична общност, говорещи език сроден с тюркските или монголските езици. Сред “народите на лъка”, които са били временно подчинени от Хунну, са усуните обитавали северните части на Таримския басейн в първите векове сл.н.е., изместили оттам народа “сака” или саките.

Текста на договор за продажба на робиня от царство Гаочан (639 г.). Согдийските търговци са търгували със всичко, вкл. и с роби.

След като бъдат извадени всички езици, донесени от чужди мисионери, търговци, китайските администратори и по-късно тюркските завоеватели, ние може да диференцираме две основни езикови групи в Тарим басейн, които могат да бъдат свързани с езиците говорени от “мумиите” в Таримския басейн, през бронзовата и желязната епоха: хотаносакски и тохарски. Разбира се възможно е и наличието на други езици, на племенни групи проникнало тук през неолита, за които обаче нямаме никакви сведения.

Саките са принадлежи към източния клон на иранските езици, която е била една от най-разпространените общности на индо-европейското езиково семейство, чийто езици са говорени в повечето страни в Европа, Иран, Индия и други части на Азия. Основните ни познания за тази езикова група произлизат от документи писани в древен Иран.

Текст на хотаносакски език. ((K S 01 from the Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin-Preussischer Kulturbesitz Orientabteilung, published at titus.fkildg1.uni-frankfurt.de/texte/tocharic/tht.htm .)

Въпреки това, границите на иранската езикова общност, значително надвишават тези на древна Персия или съвр. Иран, тъй като тя се разпростирала от Централна Азия, през степите на Евразия, от р.Енисей до р.Дунав. Към подгрупата на сакския език, също са включени согдийския, кушанобактрийския, иавестийския език. Повечето археолози и езиковеди смятат, че иранските езици се появяват първоначално в степните пространства и едва по-късно, техните носители мигрират на юг през земеделски оазиси на Средна Азия към района на съвр. Иран. Иранската езикова група е клон на индо-европейското езиково семейство, и е много тясно свързани с индоарийските езици и която заемат северните две трети от територията на Индия. Тези езикови групи (иранската и индоарийската) вероятно имат общ произход от степния регион през бронзовата епоха, може би около 2500 г. пр.н.е.

Другата голяма група езици в Таримския басейн са тохарските езици, които са известни като тохарски А и тохарски Б. Според намерените документи се очертават две зони на тяхното разпространение: тох.А около Карашар и Турфан и тох.Б – около Куча. Документи на тох.А се откриват и в двете зони и датират между 6-ти и 8-ми век сл.н.е. Предполага се че тогава тох.А вече е станал мъртъв литургичен език, докато тох.Б все още се е използвал. В допълнение към тохарските административни текстове са били открити и документи на пракиртски език, индийски език от територията на Крорайна (Лулан); тези документи съдържат много собствени имена и лексика с тохарски произход и изглежда са заети от езика на местното население. Затова и някои учени ги обозначават като трети тох.Ц (Tocharian C) език. В документите от Крорайна, датирани от 2-3 в. сл.н.е.

са и най-старите писмени доказателства са съществуването на тохарските езици. За наше сведение трябва да кажем че и най-старите мумии на европейци в Таримската котловина са открити именно в този район, на р.Сиюхе и Кавригул, където се е говорил и т.нар. тох.Ц.

Текст на тохарски език (писмеността "брахми")

Тохарските документи се състоят главно от преводи от будистки текстове, но включва и светски документи, като разрешителни за преминаването на керавани през дадена територия. Тохарските езици притежават две важни качества, отличаващи ги от всички останали езици в Таримския басейн: 1. Няма данни за използването на тези езици извън Таримския басейн. 2. Тохарските езици представляват отделно индоевропейско езиково семейство, намиращо се в степен на родство с индоиранските езици, без обаче да са част от тях. Наистина, много лингвисти предпочитат да търсят най-близките роднини на индоиранските езици, между европейските езици като гръцки и германски, но тохарските езици са се обособили много по-рано от

индоиранската група, т.е. няма как носителите на тохарските езици да произлизат от индоиранската общност.

От езикова гледна точка, ние трябва да обясни как езици на тези две основни индоевропейски са се разпространили в Таримския басейн, както и установим, доколкото е възможно дали те са били и езици, говорени още през бронзовата епоха, от древните хора чиито мумифицирани останки днес откриват археолозите тук.

Иранците

Чисто от географска гледна точка, разпространението на тези езици в Таримския басейн не е могла да стане от изток където се говори китойски или от юг, където са тибетците, което показва че единствено такова проникване на хора е възможно от север или запад. Знаем също така, че саките са били известни на древните гърци като скити, и са очевидно племена обитавали северните степи, известни като конни номади които периодично са нападали уседналите цивилизации на юг. За саките знаем от исторически и археологически източници от около 8 век пр.н.е., и са идентифицирани с древната регионална археологична култура, известна като "тагарска" в Минусинск (8–1 век пр.н.е.), разположена на север от Таримския басейн, и също така с археологическата култура оставила некрополите от Шамбабай/Сянбаобао, разпространена по цялата линия от Китайската стена до Памир.

Погребенията на саките се характеризират с изготвянето на дървена конструкция-гробница (сруб в рускоез.лит.) в която се поставя починалия и която се заравя под земята, а над погребението се издига могила (курган в рускоез.лит.). Подобни "сакски"

погребения са открити в околностите на Таримския басейн, като Чжонгуанчан (Zhongyuanchang) в планината Тяншан, където има около 30 могилни некропола (ок. 550-250 пр.н.е.), които се свързват със саките, живели тук преди идването на усуните.

В района на Алвигул/Алагоу е открит мултиетнически некропол с погребения от 3-2 в. пр.н.е. като също се намират следи от дървени погребални камери, което опказва че са оставени от саки. Открити са и предмети изработени в т.нар. "зверин (животински) стил,

Будистки манастир в Гаочан (Турфан)

характерен за сако-скитските племена в цяла Евразия.

На р.Керия е открито укрепено селище до Юмулак, което също се свързва със саките.

Археологическите обекти свързани със саките се откриват в Таримския басейн и Джунгария от 7 век пр.н.е. Характерни са с европейския тип на погребаните, наличието на надгробни могили, характерна керамика. От гледна точка на разпространението саките са прониквали към северните, източните и южните

покрайнини на Таримския басейн, от където са и повечето от мумифицираните останки, но въпреки това, те бяха установени и сред по-късните погребения в Алвигул (Alwighul).

Високите шапки открити при погребенията на женските мумии от Субеши също могат да се считат за белег характерен за саките и така до послужат за идентификация им, като саки заселили се в североизточната част на Таримския басейн. Но тук става дума за по-късни погребения от последната половина на първото хилядолетие пр.н.е. Можем ли да определим по-ранна дата за присъствието на ираноезично население в района на р.на Тарим?

Разпространение на тохаро-сакския език

Бронзовата епоха и началото на желязната епоха при скитите/саките може да се свърже с андроновската археологическа култура, в зоната между Урал и Енисей от периода 2000-900 г. пр.н.е.. Нейната езикова идентификация, може да се свърже с общото индоиранско езиково семейство, в рамките на степната евразийска зона и Иранското плато преди първото хилядолетие пр.н.е.

Андроновският археологичен комплекс, предоставя широк набор от културни характеристики, от които най-важните включват използването на мед, калай, бронз, богат набор от метални сечива и украшения, изработване на бойни колесници. В стопанско отношение тази културата е универсална: в някои региони има ясен полуномадски начин на живот, докато в други, тя показва практикуването на поливно земеделие.

Присъствието на андроновци е установено в Джунгария с некрополите от Сазикун (Sazicun) и Адункюлу (Adunqiaolu), където откритата керамика показва ясни андроновски черти. Хората, свързани с този културен комплекс може да са живели в Таримския басейн, въпреки че доказателствата за това са изцяло косвени. Ние не можем да сме сигурни в това, защото въпреки наличното сходство в керамиката имаме разлика в погребалния обред. В Таримския басейн са открита най-вече срубни погребения (в дървени погребални камери), докато андроновци, особено от съседната (от Източен Казахстан) феодоровска култура, са практикували трупозгаряне. С други думи, преки доказателство за наличие на андроновско население, проникнало в Таримския басейн, отсъстват! Трябва да се отбележи, че типичните андроновски метални изделия, се откриват на територията на Таримския басейн, например в археологически комплекси Синтала, Казълчока и Янбулак, както и Агаршин и Токузтар.

Предполага се че запознаването на Китай с колесницата и коня е станало посредством андроновците, което предполага проникването на ираноговорящи племена в Таримския басейн от ок. 1300 г. пр.н.е. , въпреки че до сега не са откривани типичните уседнали и укрепени селища и наличието на т.нар. “курилници” типични за андроновци. (Ж.В.: “курилници” е руски термин заобозначаване на специални жертвени масички, на които са се нагрявали семена отделящи дим с упойващ характер.)

Тохарите

Езиците които са представени най-добре в Таримската котловина са т.нар. тохарски езици, без да има видими източници за появата на техните носители в този район. Така че следвайки линията на разсъждение, трябва да се търси връзка между езиковите доказателства и археологическите находки. Въпросът се обслужва и от факта че през желязната епоха, ираноезичните представители на андроновската култура са проникнали в Таримския басейн, в неговите северни и западни части. Така че трябва да се абстрахираме от тях, за да може да

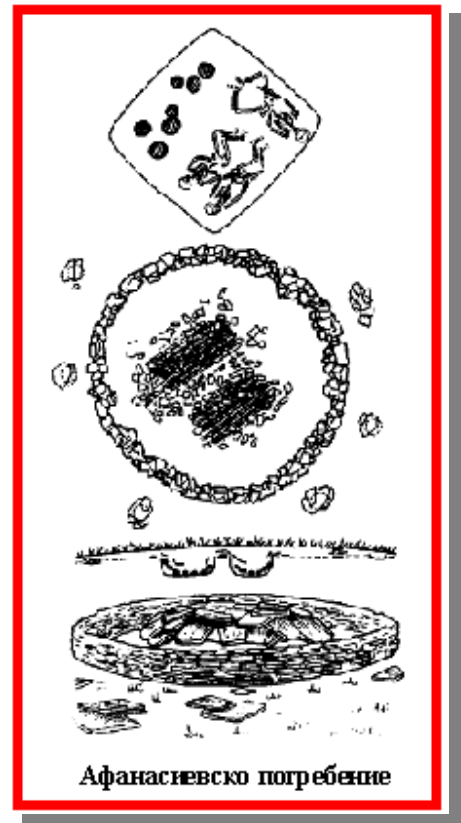
определим прародината от която идват носителите на тохарските езици.

Има два начина да се реши този въпрос. Андроновската култура показва близки паралели със съедната и „срубна” култура в Руската равнина. Приликата е очевидна в използването на дървените погребални камери. Това показва че андроновци са мигрирали през Евразийската степ, някъде от запад, вероятно от районите около р.Днепър. Това историческо събитие свързано с произхода и миграциите на андроновци, днес се приема от повечето археолози и лингвисти.

Алтернативният подход е да изберем, вероятна изходна територия за пратохарите, намираща с в близост до Таримския басейн. Една култура, която отговоря на този въпрос е афанасиевската археологична култура, разположена между Алтай и Минусинск. Това е култура от ранната бронзова епоха, която се появява преди 3-то хил.пр.н.е. (началната дата не е установена със сигурност) и продължава да съществува до ок. 2500 г. пр.н.е. При афанасиевци са открити уседнали селища, познавали са зърнените култури и са отглеждали домашни животни. Изследвани са около 50 техни некропола. Погребенията са в ями, единични или групови, и надгробната могила е заобиколена от каменна оградка, правоъгълна или кръгова. Керамиката им е украсена с геометрични елементи, съдовете са бомбовидни. Има и открити „курилници” за изгаряне на ароматни и халюциногенни вещества. Като езикова принадлежност, афанасиевци са привлекателни тъй като те се появяват в Южен Сибир 1-2 хилядолетия преди индоиранците. Това осигурява удобно обяснение за факта че тохарските езици не са свързани с индоевропейските и принадлежат към друг клон на индоевропейското езиково семейство, отделели се в много по-древни времена.

Разбира се, това предполага дълга миграция от Волго-Уралския район до Енисей и за сега са открити твърде малко доказателства за този преход и междинните спирания по пътя, например един афанасиевски некропол в близост до Караганда.

Афанасиевци очевидно започват разселване на юг. Последните разкопки от Алексей Ковальов и Диимаяв Ерденебеатар са открили афанасиевски погребения в северозападната част на Монголия, в района на Кургак-Гови, датирани ок. 3000-2500 г.пр.н.е. От голямо значение е откриването на останките на превозно средство, кола в един от гробовете. Преди това е единственото доказателство, че афанасиевци са познавали колесния транспорт, са рисунки на коли откривани върху надгробните им камъни. Също така в Джунгария, която е естествен вход към Таримския басейн е открита културата Киемуеркиеке/Qiemu'erqieke (тюркско название Шамиршак), която по вида на керамиката и некрополите с поминателни оградки, показва явни афанасиевски черти.

хотаносакски	тохарски Б	латински	английски	български
duva	wi	duo	two	две
drai	traï	tres	three	три

tcahora	stwer	quattuor	four	четири
hauda	sukt	septem	seven	седем
sata	kante	centum	hundred	сто
päte	pacer	pater	father	баща
mata	macer	mater	mother	майка
brate	procer	frater	brother	брат
assa-	yakwe	equus	horse	кон
gguhi-	keu	bos	cow	крава
bar-	pär-	fero	bear (carry)	возя, нося
puls-	park-	posco	ask	разговарям, питам

Друга важна черта в погребалния обряд е положението на скелетите, в положение на гръб със свити крака. Тази особеност е твърде рядка в евразийските степи по това време и се свързва предимно с афанасиевци и много рядко другаде. По същия начин както „триподите“ са отличителен белег на Древен Китай, а „курилниците“ – на Евразийската степ и Източно европейската равнина. И не на последно място, както в Киемуеркиеек и Афанасиево, така при европейските степни култури е налице обичая на издигането на каменни антропоморфни стели. И ако Киемуеркиеек е относително далече от Таримския басейн, в Джунгария, подобна афанасиевска керамика е открита в района на Сиканерзи, в близост до Урумчи, т.е. на територия където са пребивавали тохари. Допълнителни доказателства за афанасиевско влияние трудно могат да се намерят.

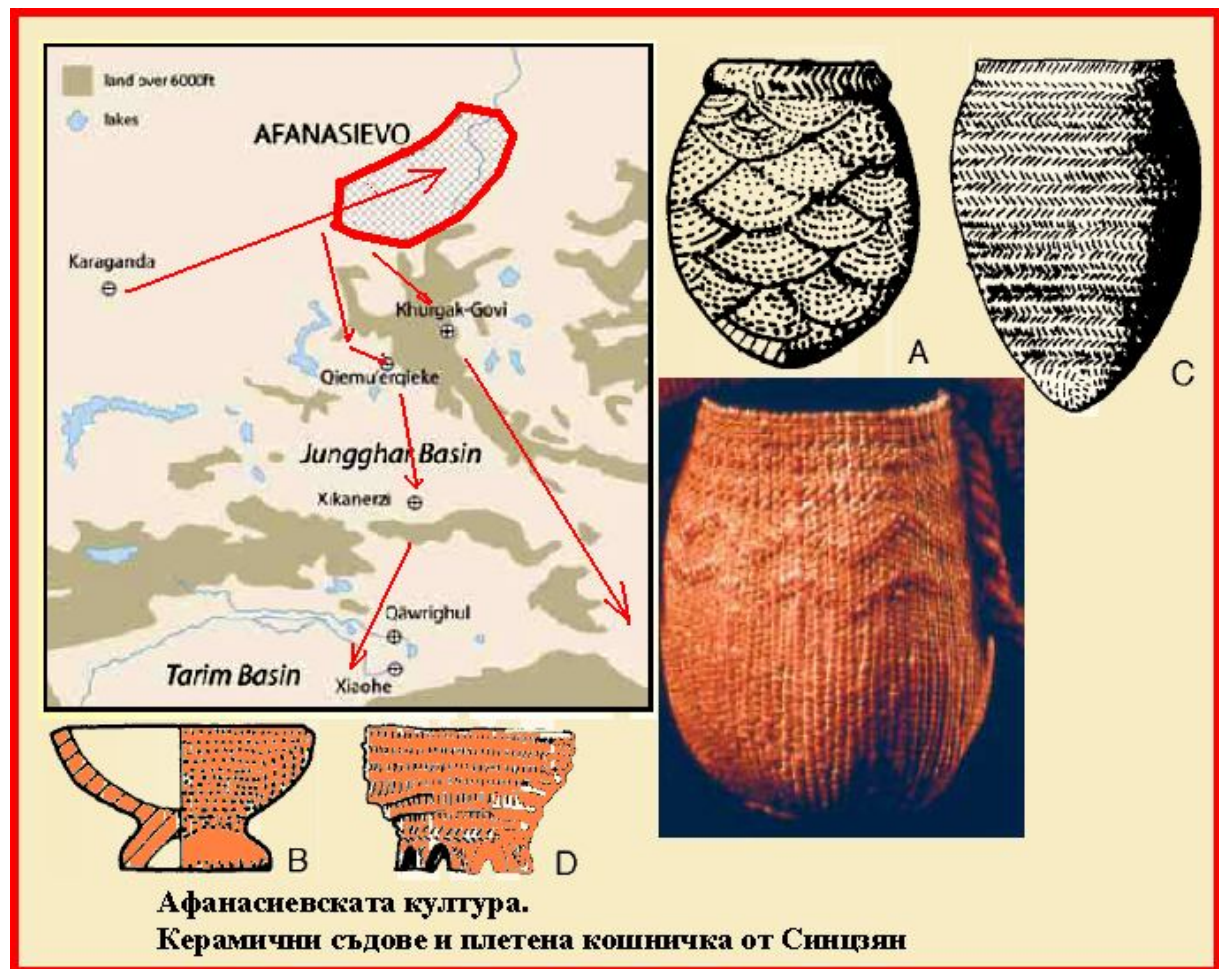

Съвр гр.Куча, в древността и ранното средновековие - център на тохарски Б

Некрополите от Сяохе и Кавригул показват и някои разлики от афанасиевските. Осонвият пробелм е липсата на типичната афанасиевска керамика, но пък са открити плетени съдове, добре съхранени, под формата на малки кошнички (за ритуална храна) които по начин на изработка и шарки са близки до афанасиевските образци. Също не са открити характерните каменни оградки, типични за афанасиевци. Но пък са открити аналогични концентрични дървени оградки, от дървени трупи. Липсават и типичните афанасиевски каменни изваяния, но пък в Сяохе са открити аналогични изваяния но от дърво. (Ж.В.: Всичко това показва че поради липса на камък, носителите на културата Сяохе са използвали със същата цел дървото! Т.е. разликите не са в същността на културата, а в местните различия на ландшафта!)

Анализът на погребаните н Кавригул и Сяохе показва че те са типични европейци, които според антрополога Хан Кансин, показват най-близко сходство с антрополог.тип на афанасиевци. Направеният ДНК-анализ от Брайън Хемфил показва че по своите характеристики населението на Сяохе показва произход от два първоизточника: една група от тях имат същият тип хаплогрупи, широко разпространени за древното население в източната част на Европа, а други имат генетична прилика повече с населението от

източната част евразийските степи и Сибир. По този начин, има достатъчно косвени доказателства, които могат да свържат, мумиите от раннобронзовата епоха, с разселването на тохарите от северо, от Алтай и Минусинск, на юг към Джунгария и Синцзян.

Подходяща литература по въпроса:

Jia, Peter Wei Ming, Alison V. G. Betts, and Xinhua Wu. "Prehistoric Archaeology in the Zhunge'er (Junggar) Basin, Xinjiang, China." *Eurasia Prehistory* 6 (2009):167-198.

Kuz'mina, Elena E. *The Origin of the Indo-Iranians*. Leiden: Brill, 2007.

(Lebedynsky, Iaroslav. *Les Saces*. Paris: Éditions Errance, 2006.

Li, Chunxiang, et al. "Evidence that a West-East Admixed Population Lived in the Tarim Basin as Early as the Bronze Age." *BioMedCentral* 8, 15. www.biomedcentral.com/1741-7007/8/15

Mallory, J. P., and Victor H. Mair. *The Tarim Mummies: Ancient China and the Mystery of the Earliest Peoples from the West*. London: Thames & Hudson, 2000.

Дж.Мелори (J.P.Mallory) е професор по археология в праистория в Кралския Университет (Queen's University), Белфаст, Северна Ирландия. Автор на многобройни

статии и книги, най-новите му книги са: 1. Съвместно с Дъглас Адамс “The Oxford Introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European World” (2006) в торент-файл и пдф-формат: <http://www.kickasstorrents.com/the-oxford-introduction-to-proto-indo-european-linguistics-t1872458.html> (Оксфордско въведение в протоиндоевропейския език и Протондоевропейския свят (2006 г.)). 2. Съвместно с Виктор Маир: The Tarim Mummies: Ancient China and the Mystery of the Earliest Peoples from the West (2000) (Таримските мумии: Древен Китай и Мистерията на Първи народите от Запада (2000)).

